

YOSHLARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDAGI TASVIRIY SAN'ATNING O'RNI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5897930>

Karshiboyeva Dilafruz Boxodirovna

K.Bexzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Dastgohli va kitob grafikasi yo'nalishining

1-bosqich magistranti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda yoshlarimizning atrof-muhit va uning muammolariga ongli munosabatini bildirish, ularda ekologik ta'lim-tarbiyani yanada shakllantirish, ona tabiatning tabiiyligini asrab-avaylash va kelajak avlodga butunligicha yetkazishdagi, tasviriy san'atning ham o'rni xususida so'z yuritilgan.

Tayanch so'zlar: Ekologiya, tabiat, ta'lim-tarbiya, tasviriy san'at, manzara, janr, perspektiva, kompozitsiya.

Ona Tabiat jamiki tirik mavjudot uchun muqaddas zamindir. Biz bejiz Ona so'zini qo'llamaymiz. Zero, tabiat insoniyat va hayvonot olamining barcha ehtiyojlarini qondiradi. Oziqlantiradi, kiydiradi, issiq va sovuqdan asraydi. O'z navbatida biz ham tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'la boshlaymiz. Unga mehr qo'yamiz. Lekin ona tabiatga muhabbat bilan masala hal bo'lib qolmaydi. Biz «Tabiatni sevamiz» deb bong urdigu, biroq uni asrab-avaylashda biroz loqaydlik qilib qo'ymoqdamiz. Ana shu e'toborsizligimiz sabab kundalik hayotimizga yangi «Ekologiya» deb nomlanuvchi fan kirib keldi. Ushbu atama dastlab taniqli nemis biologi Ernest Gekkel tomonidan uning «Organizmlarning umumiy morfologiyasi» (1866-y.) va «Olam vujudga kelishining tabiiy tarixi» (1868-y.) kabi ilmiy asarlarida keltirilgan. Unga ko'ra ekologiya lug'aviy jihatdan yunoncha; oykos (oikos) - yashash makoni, o 'rni, joyi hamda logos (logos) - fan, mantiq so'zlari birikmalaridan tuzilgan atamadir. Ma'nosiga ko'ra tirik organizmlarning yashash sharoiti yoki tashqi muhit bilan o'zaro munosabatini anglatadi.¹

Bugungi taraqqiyot davrida barchamizning ekologik tarbiya va madaniyatimiz shakllangan bo'lmog'i kerakligi zamon talabidir. Ekologik tarbiya va madaniyat bu insonning atrof-muhitga nisbatan munosabatini tarbiyalash, chuqur bilimga ega bo'lish, o'simliklar hamda hayvonlarga

¹ P.S.SULTONOV.EKOLOGIYA VA ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH. «M U SIQ A » nashriyoti Toshkent 2007. 16 bet.

nisbatan g'amxo'rlik ko'rsatish, tabiatning yer osti va usti foydali qazilmalaridan oqilona foydalanish va ularni ko'paytirish demakdir. Ekologik madaniyat egasi deb shu kabi fazilatlarni o'zida mujassam etgan insonni aytishimiz mumkin.

Fan va texnikaning shiddatli taraqqiyoti, hozirgi vaqtda insonning tabiatga ta'sir ko'rsatishi doirasi va miqiyoslarining kengayganligi shunga olib, keldiki, antropogen omillarning ta'sirida tabiiy muhitda o'zgarishlar ro'y bermoqda. Bunday o'zgarishlar esa hayotning moddiy asoslarini qo'pormoqda, insonni o'rab olgan atrof-muhitni jamiyat hayot faoliyati uchun yaroqsiz holatga aylantirmoqda, sayyoramizning o'lib borish xavfini tug'dirmoqda. Hayot kechirish vositalarini saqlab qolish muammosi «asr mavzusi»ga aylanib, jahon jamoatchiligi diqqat markazida turibdi. Ishlab chiqarish jarayonlari oqibatida muhitning ifloslanishi kelgusi avlodlar uchun mutlaqo ochiq-ko'rinib turgan xavf bo'libgina qolmay, balki u hozirning o'zida ham ijtimoiy halokat yoqasiga kelib qoldi.²

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, aytish joizki, fan va texnikaning tez suratlarda o'sib borishi natijasida, ona zamin xam halokatga yuz tutmoqda. Biz tabiatdan faqatgina olishimiz emas balki, uni asrab-avaylashimiz, ardoqlashimiz va yashil zaminga aylanishida o'z xissamizni qo'shmog'imiz kerak. Bugungi kun yoshlarida go'zallik kabi tuyg'ular, san'at asarlarini anglay olish, o'z ona yurti tabiatining go'zalligi va boyligini anglash va qadrlay bilish kabi ko'nikmalarini shakllantirmog'imiz lozimdir. Ona tabiatni his etish, uni anglashda tasviriy san'atning o'rni ahamiyatlidir. Zero, san'atga oshno qalblardan xechqachon yomonlik chiqmaydi.

«Tasviriy san'at» o'quv predmeti ma'naviy madaniyatning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan badiiy madaniyatni uyg'un rivojlanishga xizmat qiladi va shaxs uchun muhim bo'lgan qator sifatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarni milliy merosni o'zlashtirish hamda umuminsoniy qadriyatlar bilan yaqindan tanishishlari uchun imkoniyat yaratadi. Maktabda tasviriy san'at darslarida mashg'ulotlarning quyidagi turlari bo'yicha ishlar olib boriladi; Borliqni idrok etish; San'atni idrok etish; Naturaga qarab tasvirlash; A) Naturadan rasm ishlash. B) Naturadan haykal ishlash. Kompozitsiya; A) Rangtasvir kompozitsiyasi. B) Dekorativ kompozitsiya. V) Haykaltaroshlik kompozitsiyasi.³

Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, tasviriy san'at, shuningdek, yoshlarning tasviriy faoliyati ularning barkamol rivojlanishida, atrofdagi dunyoga va o'z ona yurtining tabiatiga qadriyatli, mehr-muhabbatli kabi

² Yu. Shodymetov. IJTIMOIIY EKOLOGIYAGA KIRISH. Toshkent "O"QITUVCHI" nashriyoti 1994 y. 11 bet.

³ S.F.ABDIRASILOV. TASVIRIIY SAN'AT O'QITISH METODIKASI. «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2012. TOSHKENT-2012. 44 bet.

tuyg'ularni shakllantirilishiga yordam beradi. Tasviriy san'at ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida muhim o'rin tutadi va ekologik ta'lim vositasi sifatida ishlatiladi. Ona tabiatning o'zi buyuk musavvir. Undagi o'ziga xos jozibadorlik, ranglar uyg'unligi ijodkorga asarning mo'jizakor va jonli chiqishida yordam beradi. Tasviriy san'at asarlari va ranglar, yoshlarda, san'atni tushunish uchun zarur bo'lgan estetik tuyg'uni, tasavvurni, rang, shakl, harakat, nisbatlarning go'zalligi kabi hissini rivojlantirishga yordam beradi. Ijodiy qobiliyatlar, kuzatish, tahlil qilish qobiliyati, badiiy did, kuchli irodali kabi fazilatlarini tarbiyalaydi. Bolalar bog'chasida estetik va ekologik tarbiya muammolarini hal qilish bo'yicha xilma-xil usullardan foydalaniladi. Masalan: san'at asarlari bilan tanishtirish, san'at galereyalariga ekskursiyalar, taniqli rassomlarning rasmlari, reproduksiyalari, bolalar o'rtasida ijodiy ko'rgazmalar, shuningdek, har bir bola tashabbuskor bo'lishi va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi mumkin bo'lgan mustaqil tadbirlarni tashkil etish lozimdir.

Tasviriy san'atda tabiat ko'rinishlarini tasvirlaydigan janrlaridan biri manzara janridir. Ko'plab rassomlar manzara janrida ijod qilganlar. Ular o'z asarlari orqali tabiatga bo'lgan munosabati, his-tuyg'ularini ifodalaydi. Manzara janrida ijod qilgan rassomlardan S.Shedrin, A.Savrasov, I.Levitan, S.Chuykov, O'.Tansiqboyev, N.Karaxan. I.Shishkin, V.Mixaylovich va boshqalarining ijodini kuzatar ekanmiz undagi perspektiva, kompozitsiyalar, ranglar va shu kabi har bir nuqtalarning o'z o'rnida qo'llanganligini ko'rishimiz mumkin. Manzara janrida ijod qilishda, dastlab ishni tabiati kuzatishdan so'ngra qalamchizgilardan boshlaymiz. Kerakli nuqtadan tabiatdagi narsalarning alohida qismlarini, biror-bir bo'lagini o'ziga qarab tasvirlash nihoyatda foydalidir. Masalan, ufq chizig'i va osmon, daraxt tanasi, gular, qushlar va hokazolarni chizish mumkin. Bunda narsalarning xarakterli belgilari, kompozitsiyasi, perspektivasi va yo'nalishini to'g'ri

tasvirlashga harakat qilish kerak. Keyinchalik esa biror-bir daraxtni osmondagi bulutlar bilan birgalikda chizish kabi vazifalarni bajarib, asta-sekin butun manzara ko'rinishini chizishga o'tiladi. Manzara ishlashda perspektiva qonuniga ya'ni narsalarning yaqin, o'rta va uzoqdaligiga e'tibor qaratish lozim. Bunda yaqinda joylashgan narsalarning shakli, rangi aniq va tiniq, uzoqdagi joylashgan narsalarning rangi va xajmi xiraligi bilan ahamiyatlidir. Ranglar bilan ishlash vaqtida asosiy e'tibor tabiatdagi narsa rangining atrofdagi boshqa narsalar rangiga ta'sir etishiga, kompozitsiya koloritining yaxlitligiga qaratiladi.

I. Levitan. (Oltin kuz)

Biz yoshlarni tasviriy san'atga bo'lgan qiziqishlarini oshirish barobarida ularni tabiatni kuzatish, unga qoyil qolish, manzara go'zalligini ko'rish qobiliyatlarini rivojlantirishga xarakat qilmog'imiz lozim. Zero, tabiatdagi ranglar uyg'unligi, go'zalligini kuzatish mobaynida unga mehrimiz yanada ortadi va uning maftunkorligini saqlab qolish uchun harakat qilamiz. Buning uchun yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, yosh avodni tasviriy san'atga yanada qiziqtirishimiz, ko'rgazmalarga san'at galereyalariga ko'proq jalb etmog'imiz kerak bo'ladi va bu o'z navbatida kelajakda yoshlarimizda estetik didni shakllanishiga, atrof-muhitni kuzatish uni sevish kabi ko'nikmalarining shakllanishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. P.S.SULTONOV. EKOLOGIYA VA ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH. «MUSIQA» nashriyoti Toshkent 2007.
2. YU. SHODYMETOV. IJTIMOY EKOLOGIYAGA KIRISH. Toshkent "O'QITUVCHI" nashriyoti 1994.

3. S.F.ABDIRASILOV. TASVIRIY SAN'AT O 'QITISH METODIKASI. «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2012 TOSHKENT-2012.